

تحلیل اهمیت - عملکرد شاخص‌های اشتغال پایدار روستایی مبتنی بر محیط طبیعی (نمونه موردی: ناحیه‌ی روستایی شرق گیلان)^۱

محمدعلی رحیمی‌پور شیخانی‌نژاد^۲ حبیب محمودی جناری^{۲*}
فاطمه مومنی طارمسری^۳ فرزانه نصیری^۴
زهرا جنسی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۵

چکیده:

پایداری اشتغال زمانی مطرح می‌شود که فعالیت‌های روستایی ضمن تأمین درآمد برای جوامع روستایی، سازگار با توان‌های محیطی، و فرهنگی آنها نیز باشد. این پژوهش با هدف بررسی وضعیت شاخص‌های اشتغال پایدار در ناحیه شرقی استان گیلان با رویکرد کمی و به روش توصیفی تحلیلی انجام شده است. جامع آماری شامل نواحی روستایی شرق گیلان بوده که در ۴۲ دهستان واقع شده‌اند. که ۲۰٪ روستاها، معادل ۲۱۰ روستا بطور متوسط از هر دهستان ۵ روستا (روستاها) که بیشترین عملکرد را در نظام تولید کشاورزی داشته‌اند) به‌عنوان نمونه انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. برای بررسی شاخص‌های اشتغال پایدار در هر یک از روستاهای نمونه از نظرات، ۳۸۵ نفر از کشاورزان روستایی استفاده شده و پرسشنامه اهمیت-عملکرد توسط آنها تکمیل گردید. نتایج تحقیق نشان داد در ارتباط با شاخص‌های امنیت شغلی، شرایط اقتصادی، شرایط تولید و کم و کیف محصولات کشاورزی، وضعیت منطقه مناسب نیست. اما در خصوص شاخص اثرات زیست محیطی و وضعیت بازار در منطقه مورد مطالعه، مشخص شد که این دو شاخص به نسبت دارای شرایط بهتری هستند. یعنی بصورت بالقوه اثرات نامطلوب زیستی محیطی فعالیت‌های موجود ناچیز و دسترسی به بازار اولیه برای تولیدات کشاورزی در منطقه وجود دارد. در نهایت بهترین راه برای بهبود اوضاع معیشتی در نواحی روستایی شرق گیلان، مهارت آموزی به روستاییان در قالب احداث خانه‌های مهارت‌آموزی در مراکز دهستان‌ها پیشنهاد شد.

واژگان کلیدی: تحلیل اهمیت-عملکرد، IPA، اشتغال پایدار، شرق گیلان.

۱. این مقاله برگرفته از طرح «آینده‌نگاری توسعه اشتغال پایدار روستایی به وسیله ایجاد خانه‌های مهارت آموزی با حفظ منابع طبیعی»، با حمایت مالی اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان گیلان می‌باشد.

* habib.mahmoodi@ut.ac.ir

۲. استادیار و عضو هیات علمی پژوهشکده محیط زیست، جهاد دانشگاهی گیلان، رشت، ایران

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

۴. به ترتیب عضو هیات علمی و کارشناس پژوهشی پژوهشکده محیط زیست، جهاد دانشگاهی گیلان، رشت، ایران

مقدمه

در چهارچوب روند تحول مفهوم توسعه به صورت عام، مفهوم توسعه روستایی نیز در گذر زمان تغییراتی یافته است. فرایند اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی، نهادی و فضایی به عنوان مهم ترین ابعاد مسائل روستایی در جهت رسیدن به توسعه پایدار از طریق مدیریت و کنترل محیط های روستایی هستند. با چنین نگرشی، می توان ادعان داشت که روستاهای کشور با مجموعه ای از مشکلات اقتصادی و در پی آن اجتماعی و محیطی درگیر هستند (افتخاری، ۱۳۸۷: ۲). بر این اساس اهمیت توسعه اقتصادی به منظور رسیدن به توسعه پایدار مشخص می گردد. در این میان علی رغم تلاش هایی که بعد از جنگ جهانی دوم به منظور رشد اقتصادی مناطق کمتر توسعه یافته انجام گرفت، نابرابری فضایی همچنان به عنوان یک چالش برای نواحی پیرامونی در سطوح مختلف جغرافیایی مطرح می باشد که نتیجه آن یک ناهنجاری اجتماعی به نام فقر را شکل داده که در دهه های اخیر به اصلی ترین دغدغه در توسعه کشورهای مختلف تبدیل شده است (Dollar & Krayy, 2002). در این میان بسیاری از دانشمندان اعتقاد دارند که توسعه روستایی راهی برای رسیدن به اهداف توسعه می باشد. چرا که شیوع فقر در مناطق روستایی بسیار بیشتر از مناطق شهری بوده و عوامل مختلف، ساکنان این مناطق را مستعد گرفتار شدن در دام فقر نموده است (ناصری و همکاران، ۱۳۸۸: ۲).

بر این اساس، توجه به مناطق روستایی و روستانشینان بسیار ضروری خواهد بود. چرا که آنها سهم مهمی در پیشبرد اهداف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، زیست محیطی دارند. از طرفی توجه به ساکنین مناطق روستایی به عنوان گروه های انسانی ساکن در عرصه های طبیعی به نوعی توجه به منابع طبیعی خواهد بود. روستانشینان همواره از گذشته تاکنون ارتباط سازگاری با منابع طبیعی داشته و به نوعی وارثان آن تلقی می شوند. حضور آنها در عرصه های طبیعی بدون شک تاثیر مثبتی بر حفاظت از منابع خواهد داشت. به شرط آنکه منابع درآمدی آنها را که مستقیماً به عرصه های طبیعی وابسته است، کاهش داده و برای آن منبعی جایگزین تعریف شود. در این میان بهبود وضع اقتصادی آنها همواره یکی از مهم ترین بخش هایی است که روستاها برای رسیدن به توسعه به آن نیاز دارند. چرا که بسیاری از شاخص های پایداری در گرو توسعه اقتصادی نواحی روستایی می باشد.

عرصه های روستایی در سراسر ایران بطور مستقیم به نوعی با منابع طبیعی در ارتباط می باشند. در این بین مناطق روستایی شمال ایران و بخصوص استان گیلان ارتباط تنگاتنگی با عرصه های طبیعی دارند.

گیلان از استان‌هایی است که برخلاف روند مهاجرت روستانشینان، همچنان دارای درصد جمعیت روستایی بالاتری به نسبت کل کشور است و همواره به عنوان یکی از مناطق پرجاذبه در سطح ملی به شمار آمده و از ظرفیت‌های بسیار بالایی جهت توسعه صنایع فرهنگی نظیر صنایع دستی و گردشگری، در روستاهای خود، برخوردار می‌باشد. در این راستا نواحی روستایی شرق گیلان به این جهت که اولاً حجم انبوهی از جامعه روستایی استان گیلان را در خود پذیرفته و این در حالی است که این گروه‌های انسانی نیاز به درآمد پایدار دارند. تمام نقاط روستایی مستقیماً در عرصه‌های طبیعی مستقر بوده و هویت خود را از آن می‌گیرند. از سوی دیگر با توجه به وسعت منابع طبیعی، گستردگی فعالیت‌های کشاورزی و سابقه تاریخی سکونتگاه‌ها، انتظار می‌رود منطقه از زمینه مناسبی برای بازپروری و احیای فعالیت‌های اقتصادی متروکه داشته باشد.

با توجه به وابسته بودن اقتصاد روستایی نواحی شرق گیلان به کشاورزی سنتی، ظر می‌رسد مشکلات فراوانی همچون عدم پاسخگویی ظرفیت فعلی کشاورزی به نیاز روبه رشد روز افزون جمعیت و وجود معضلاتی مثل بیکاری، فقر، مهاجرت و استفاده بی رویه از زمین در طول زمان که موجب ناپایداری اقتصادی در نواحی روستایی گردیده است، در این مناطق وجود داشته باشد که نیازمند برنامه‌ریزی دقیق در جهت بهبود روند توسعه بوده و اولین گام برای تدوین هرگونه برنامه‌ریزی، شناخت وضع موجود و بررسی موانع، مشکلات و توان‌های محیطی و انسانی منطقه می‌باشد. که بر این اساس مستلزم شناخت شاخص‌های عمده در ارتباط با اشتغال روستایی خواهد بود. برآیند تحقیقات و تجارب نظری در حوزه مطالعات روستایی حاکی از چالش‌های عمده در راستای شاخص‌های توسعه اشتغال در این بخش می‌باشد. تجارب جهانی نشان می‌دهد برای موفقیت کسب و کارهای روستایی شناخت شاخص‌ها و بررسی و تحلیل وضعیت آنها می‌تواند بر میزان اثربخشی فضایی این فعالیت‌ها موثر باشد. از این رو پژوهش حاضر در تلاش است تا با بررسی وضعیت شاخص‌های اشتغال در نواحی روستایی شرق گیلان و همچنین در نظر گرفتن ویژگی‌های طبیعی ناحیه به این سوال پاسخ دهد که وضعیت شاخص‌های اشتغال پایدار در نواحی روستایی شرق گیلان چگونه است؟

پیشینه تحقیق

باور و اعتقاد به اینکه اشتغال در مبارزه با فقر و محرومیت اجتماعی امری ضروری و مؤثر می‌باشد را می‌توان در اسناد بین‌المللی و تحقیقات مختلف مشاهده کرد. به‌عنوان مثال کمیسیون اروپا تأکید می‌کند که اشتغال بهترین ضامن رفع فقر و محرومیت در جوامع روستایی است. همچنین اشتغال و داشتن شغل مناسب، سودمندی، شخصیت‌سازی، اجتماعی شدن، استقلال شخصی،

مسئولیت‌پذیری، تعهد و جهت‌دهی به مسیر آینده را برای فرد به دنبال دارد. بنابراین می‌توان چنین عنوان کرد که دسترسی و دستیابی افراد به شغل مناسب، برای جوامع شهری و روستایی از الزامات دستیابی به توسعه می‌باشد.

این در حالی است که جوامع روستایی کشور ما امروزه با پدیده‌هایی مانند افزایش جمعیت و بالا رفتن نرخ بیکاری، مهاجرت به شهرها به منظور یافتن شغل و... مواجه هستند. از این رو ضروری است با انجام برنامه‌های مدون اقتصادی، علاوه بر ایجاد رشد اقتصادی و بهبود وضعیت کیفیت زندگی در نواحی روستایی به پتانسیل‌های طبیعی و اثرات زیست محیطی مشاغل نیز توجه شود. گام نخست در تدوین برنامه‌های بلند مدت که بر جامعه اثر مستقیم دارند نیز مستلزم شناخت درست از وضعیت موجود و بررسی چگونگی عملکرد شاخص‌ها می‌باشد.

ناحیه‌ی شرق گیلان با توجه به همپوشانی‌های اقتصادی و محیطی پهنه‌ی وسیع و در عین حال تأثیرگذاری در اقتصاد استان گیلان به شمار می‌رود. از این رو ضروری به نظر می‌رسد که با شناخت وضعیت موجود اصلی‌ترین شاخص‌ها اقتصادی و زیستی در آن، مسیر را برای تدوین برنامه‌ای مدون در جهت رسیدن به اشتغال پایدار هموار ساخت. در ارتباط با بررسی نقش شاخص‌های اشتغالزایی و کارآفرینی روستایی مطالعاتی انجام شده است که بطور مختصر به آنها اشاره می‌شود:

- رحمانیان کوشکی و همکاران (۱۳۹۶)، در واکاوی موانع فراروی کارآفرینی خانگی در نواحی روستایی به بررسی وضعیت دهستان کامفیروز شهرستان مرودشت با استفاده از روش تمام شماری پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که متغیرهای مربوط به موانع فراروی کارآفرینی خانگی در شش عامل ضعف حمایتی، موانع اقتصادی، موانع فرهنگی و اجتماعی، ضعف دانشی و اطلاع‌رسانی، موانع خانوادگی و نبود قوانین مرتبط دسته‌بندی شده‌اند.

- حسام و همکاران (۱۳۹۵)، در تحقیقی به سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل) پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که شاخص‌های دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی، فضای اجتماعی و میزان اعتماد بنفس، مطلوبیت بالایی در روستاهای مورد مطالعه دارند، اما شاخص‌های دسترسی به آموزش، مشاوره و تجربیان، مهارت و دانش، دسترسی به سرمایه، نوآوری و خلاقیت، آینده‌نگری، تولید، فروش و بازاریابی تولیدات، در وضعیت مناسبی نیستند.

- علیپور و همکاران (۱۳۹۵)، در مطالعه خود به منظور ارائه مدل آمایشی راهکارهای بهبود معیشت روستاییان با تأکید بر امنیت پایدار در جازموریان کرمان، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده نمودند. نتایج مطالعه آنان نشان داد که در اکثریت روستاهای محدوده مورد مطالعه، نرخ اشتغال

کمتر از ۵۰ درصد بوده است و تفاوت معناداری بین مطلوبیت سیاست‌های ۴گانه در زمینه اشتغال‌زایی (آموزش‌محور، فضا محور، سازمان محور، تجربه محور) وجود داشته و موفقیت مشاغل آموزش‌محور بیش از مشاغل دیگر است.

- انبارلو و هرائینی (۱۳۹۵)، در مقاله خود به بررسی جایگاه کارآفرینی در توسعه پایدار سکونت‌گاه‌های روستایی پرداختند. آنها با بهره‌گیری از روش اسنادی و شیوه توصیفی-تحلیلی به بررسی وضع موجود پرداخته و در انتها پیشنهادهایی را به منظور توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی ارائه نمودند.

- سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۴)، در تحلیل نقش کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی در ارتقاء کیفیت زندگی روستاییان به بررسی وضعیت روستاهای بخش شاندیز شهرستان بینالود با استفاده از روش توصیفی-تحلیل پرداختند. نتایج به‌دست آمده از این تحقیق نشان داد که در مجموع کارآفرینی فعالیت‌های غیرکشاورزی تأثیرات مثبت و معناداری را در مولفه‌های هر سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیطی کیفیت زندگی دارد و فعالیت‌های کارآفرینانه در منطقه منجر به تغییر کیفیت زندگی روستاییان شده است.

- ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه خود به بررسی مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی روستایی در شهرستان کرمان با استفاده از روش اسنادی و پیمایشی پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که کارآفرینان جامعه مورد بررسی عموماً جوان و اکثراً فاقد تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. همچنین این مطالعه نشان داد که وضعیت مؤلفه‌های کارآفرینی در این شهرستان به ترتیب بهترین وضعیت مربوط به مؤلفه‌های روانشناختی، مهارتی، فردی و زیرساختی بوده است.

- کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۳)، در مطالعه خود تحت عنوان «شناسایی عوامل موثر در ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در بخش گردشگری نواحی روستایی با استفاده از مدل معادلات ساختاری (SME)» تلاش نمودند ضمن تبیین جایگاه فرصت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی، عوامل موثر در بوجود آمدن فرصت‌های کارآفرینی در بخش گردشگری نواحی روستایی را مورد بررسی قرار دهد. نتایج این مطالعه نشان داد که مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در این زمینه عامل قانونی و سیاسی می‌باشد.

- داس (۲۰۱۴) در مطالعه چشم‌انداز و چالش‌های توسعه کارآفرینی روستایی، به بررسی مزایای آن پرداخته است. وی در این مطالعه، فراهم نمودن فرصت‌های شغلی، جلوگیری از مهاجرت روستاییان، رشد متوازن منطقه‌ای، جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی را به‌عنوان مهم‌ترین مزایای کارآفرینی روستایی برشمرده است.

- پتل و چوودا(۲۰۱۳)، در تحقیق خود با عنوان «کارآفرینی روستایی در هند: چالش‌ها و مشکلات»، فقدان آموزش، مشکلات مالی و فقدان مهارت‌های فنی و اداری کافی کارآفرینان روستایی را برای ایجاد صنایع در نواحی روستایی، به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات در توسعه اشتغال این نواحی ذکر کرده‌اند.

جسی و دیگران(۲۰۱۲) در مطالعه خود با موضوع سرمایه اجتماعی و کارآفرینی زنان در مناطق روستایی ویتنام، به این نتیجه رسیدند که وجود سرمایه اجتماعی، تمایل زنان از کارآفرینی خانوادگی را به کارآفرینی سازمانی افزایش می‌دهد و دسترسی و فاصله تا بازار نیز در آن تأثیرگذار است.

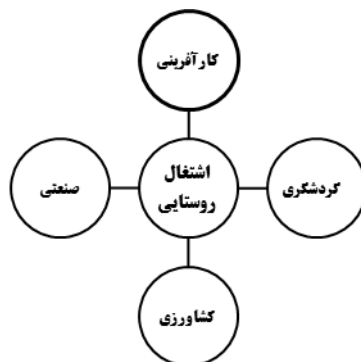
در مجموع تحقیقات گسترده‌ای در زمینه شاخص‌های اشتغال پایدار انجام شده است. اما نکته مهم، بررسی جایگاه و اهمیت و عملکرد این شاخص‌ها در مکان و زمان‌های مختلف می‌باشد که می‌تواند بطور نسبی متفاوت باشد. در این خصوص تحقیق پیش رو می‌کوشد با توجه به ناحیه شرقی استان گیلان ضمن بررسی اهمیت شاخص‌های اشتغالزایی، عملکرد آنها را نیز مورد سنجش قرار دهد. این امر مدیران و نهادهای متولی روستایی را از شرایط موجود منطقه آگاه می‌سازد. مبحثی که در تحقیقات گذشته کم‌تر به چشم می‌خورد.

مبانی نظری

واقعیت‌های موجود نشان می‌دهد در مناطق روستایی نابرابری‌های زیادی در زمینه شاخص‌های توسعه، به‌ویژه در ارتباط با موضوع اشتغال وجود دارد. این شکاف و نابرابری تا حدود زیادی به دلیل عدم شناخت امکانات و استعدادهای موجود در این نواحی می‌باشد(قادرمرزی، ۱۳۹۴: ۲). که در صورت برنامه‌ریزی دقیق و جامع و شناخت فضاهای روستایی، می‌توان بخش مهمی از چالش‌های زیستی- معیشتی این جوامع را با توسعه فعالیت‌های پایدار کنترل کرد. در این راستا برخی از محققین مهمترین راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی را توجه به بخش کشاورزی (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲) و عده دیگر توسعه و گسترش کارآفرینی در نواحی روستایی به عنوان یکی دیگر از راهبردهای توسعه اشتغال در این نواحی تأکید می‌کنند(Urbano et al, 2010, 5). اگرچه کارآفرینی تنها راهکار اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای مردم روستایی نیست، اما قطعاً بهترین و بهره‌ورترین نوع آن است(کلاگر و اقای، ۱۳۹۳: ۱). چرا که کارآفرینی روستایی می‌تواند برطرف کننده بسیاری از چالش‌ها از جمله بیکاری، درآمد پایین و فقدان تنوع اقتصادی باشد (Archibong, 2004). این در حالی است که از نظر گروهی دیگر از محققان، گردشگری از مهمترین راهبردهای توسعه اشتغال در نواحی روستایی است. از نظر این

دسته از صاحب نظران امروزه گردشگری بزرگترین و سریعترین فعالیت در دنیا است که دارای رشدی پایان ناپذیر و فزاینده است (ضرغام بروجنی و خسروانی دهکردی، ۱۳۹۱: ۲۶، kuras al et 2006, 183 همچنین، از نظر آنها گردشگری نقش موثری در توسعه مناطق دارد و از آن به عنوان یکی از مهمترین ابزار رشد و توسعه مناطق روستایی یاد می کنند (Pina and Delfa, 2005, 9514).

از دیگر راهبردهای توسعه اشتغال در جوامع روستایی، توسعه و گسترش صنایع در نواحی مذکور است که به عنوان یکی از ابزارهای اصلی و محوری در توسعه و مخصوصا توسعه مناطق عقب مانده، نقش اساسی را به خود اختصاص داده است (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۳). در کل مروری بر مبانی نظری در ارتباط با موضوع پژوهش نشان می دهد با وجود اهمیت اشتغال در توسعه مناطق مختلف از جمله توسعه نقاط روستایی، دیدگاهها و نظرات مختلفی وجود دارد. دیدگاههای مذکور جهت توسعه اشتغال در نقاط روستایی متناسب با شرایط جغرافیایی آنها، متفاوت بوده و بخشهای مختلف و متنوعی از جمله کشاورزی، صنعت، گردشگری و توسعه کارآفرینی را در بر می گیرد (قادرمرزی، ۱۳۹۴).

شکل ۱- رویکردهای مختلف در ارتباط با اشتغالزایی در نواحی روستایی

منبع، قادرمرزی، ۱۳۹۴، ۱۱۳، ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۹

بر این اساس با توجه به رویکردهای موجود، توسعه اشتغالزایی در نواحی روستایی بر اساس چهارعامل؛ کارآفرینی، گردشگری روستایی، کشاورزی و صنعت روستایی متکی خواهد بود. هر یک از این بخشها دارای توان و پتانسیل خاصی می باشند که می توانند زمینه ساز رشد و توسعه اشتغال پایدار در نواحی روستایی باشند.

با توجه به اینکه اولین گام برای برنامه ریزی های همه جانبه، شناخت دقیق وضعیت موجود است، در راستای بهبود وضعیت اشتغال نواحی محروم، شناسایی این نقاط و برنامه ریزی متناسب با شرایط اقتصادی، اجتماعی و محیطی امری ضروری به نظر می رسد (قادرمرزی، ۱۳۹۳: ۲).

پایداری معیشت و امنیت اقتصادی در نواحی روستایی اهمیت بسیار اساسی دارد. زیرا از طرفی باید با افزایش کارآیی، میزان بهره‌وری از ظرفیت‌ها و توان‌های بالقوه و بالفعل موجود در فعالیت‌های اقتصادی را افزایش دادو از طرف دیگر جهت تضمین استمرار معیشت، ایجاد اشتغال و درآمد اقدام به متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در فضاهای روستایی نمود (Dokastro, 1979, 160). از آنجایی که تنوع در اقتصاد روستا و محصولات کشاورزی مخاطرات را کاهش می‌دهد، گزینه‌های بیشتری را پیش رو می‌نهد و در نهایت برون داد نظام اجتماعی را نیز به شکل عادلانه‌تری بین اجزای آن تقسیم می‌کند. در همین راستا، اقتصاد غیرکشاورزی در مناطق روستایی به عنوان راهکاری در حال ظهور و جهت کمک به رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال و تنوع معیشت خانوارهای روستایی شناخته شده است (Gibson & Susan, 2010).

به‌طور کل می‌توان محورهای اساسی مورد تأکید در تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها را در قالب ایجاد اشتغال بخصوص فعالیت‌های غیرزراعی، افزایش درآمد در جهت کاهش فقر و همچنین نابرابری‌های اجتماعی بین خانوارهای روستایی (Bollman, 2003, 3) و کاهش فشار بر منابع طبیعی با تکیه بر توان‌های بخش غیرزراعی دانست (جوان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۱-۱۳۲).

ادغام اهداف محیطی در ایجاد کسب و کارهای جدید می‌تواند یکی از اهداف سیاست کارآفرینی باشد (Hertin, 2001). توسعه قابلیت‌های کارآفرینی روستایی به تقویت فرهنگ و هویت محلی، تنوع بخشی به فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی و خدماتی روستایی، حفظ جمعیت روستایی با کمترین آسیب‌رسانی به محیط منجر می‌شود. کارآفرینی روستایی یکی از زمینه‌های مناسب برای ایجاد اشتغال در بخش‌های کشاورزی و غیر کشاورزی است و مهم‌ترین عامل توسعه پایدار روستایی به شمار می‌آید. که دارای عناصر پایه‌ای است (رسولی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۱). بنابراین کارآفرینی یکی از راهبردهای توسعه و توسعه پایدار روستایی در دهه‌های اخیر است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲: ۲۵). توسعه کارآفرینی روستایی به طور سنتی وابسته به کشاورزی در نظر گرفته شده است. کارآفرینی روستایی در اصل هیچ تفاوتی با مفهوم عام کارآفرینی ندارد. فقط شرایط خاص مناطق روستایی از جمله بالا بودن ریسک، کمبود امکانات و ضعف مدیریت در این نواحی باعث می‌شود که زمینه‌های کارآفرینی در این نواحی متفاوت با سایر نواحی و فعالیت‌ها باشد (رضوانی و نجارزاده، ۱۳۸۶).

از آنجایی که توسعه کارآفرینی به معنی فرایند تأمین و تربیت فزاینده کارآفرینان شایسته و توانمند، ایجاد فعالیت‌های اقتصادی جدید و یا رشد و توسعه شرکتهای نوپای موجود می‌باشد که هدف آن افزایش نیروی انسانی متخصص، بانگیزه، مشتاق و توانمند در توسعه کسب و کارهای

خصوصی است که قادر باشند امکان بقا و رشد خود را بهبود بخشند. نتایج پژوهش های مختلف ایجاد یک کسب و کار کارآفرینانه در محیط روستا را در نتیجه عوامل سازمانی، ویژگیهای فردی و عوامل محیطی مطرح نموده‌اند. بطور کلی در شکل‌گیری یک کسب و کار روستایی در جهت اشتغالزایی باید نقش عوامل موجود در جدول (۱) را در نظر گرفت؛

جدول ۱- عوامل موثر بر کارآفرینی و اشتغال روستایی

عوامل مؤثر بر کارآفرینی روستایی	تعریف عملیاتی شاخص
عوامل جمعیت شناختی	ظرفیت جوانان روستایی برای کارآفرینی روستایی مؤلفه بارز و خوبی است. تمایل آنان برای آموزش پذیری بالا بوده و قدرت ریسک دارند. این در حالی است که افراد در سن بالا محافظه‌کارترند و تمایلی به تغییر منابع درآمدی نداشته و یا این مقدار حداقل ممکن است.
عوامل اجتماعی و فرهنگی	این که فرد از چه طبقه‌ای بوده، از چه جایگاه اجتماعی برخوردار است و همچنین سهمی که در جامعه دارد، تجربیات حاصل از زندگی، پیش زمینه‌های خانوادگی، سطح آموزش و...
عوامل اقتصادی	کمبود سرمایه در مناطق روستایی که ناشی از پایین بودن سطح درآمد و، در نتیجه اندک بودن پس‌انداز خانوارها می‌باشد، به عنوان یکی از چالش‌های توسعه مناطق روستایی قلمداد می‌شود.
عوامل قانونی، نهادی و دولتی	تشویق افراد به کارآفرینی و خوداشتغالی، کمک به کارآفرینان در فرآیند کارآفرینی خلق فرصت‌ها و آموزش مهارت‌های جدید برای کارآفرینان (داوری و رضایی، ۱۳۸۵: ۱۱۰).
عوامل زیرساختی و محیطی	جوامع روستایی به دلیل ماهیت وجودی و کارکردی و ساختاری خود ارتباط تنگاتنگی با محیط پیرامونی دارند؛ از طرف دیگر، کشاورزی به عنوان یکی از فعالیت‌های مهم روستایی در محیط طبیعی و در یک فضای باز و متأثر از عوامل طبیعی، مانند نوع خاک و اقلیم انجام می‌شود. زیرساخت های کارآفرینانه عناصری همچون، تسهیلات و امکانات زندگی (آب و برق)، خدمات، عوارض (مالیات)، حمایت‌های کارآفرینانه، شامل هدایت فعالیت‌های عمومی و خصوصی، مانند خدمات تجاری، تمرکز بر کارآفرینان، ایجاد محیط و زیرساخت‌های مثبت، ایجاد شبکه‌ها و تشکیل گروه‌های مشاور به منظور حمایت از کارآفرینان.

منبع، حیدری، ۱۳۹۶: ۳۴

برای تسریع در روند توسعه روستایی، توجه به فعالیت‌های نوآورانه، خلاقانه و کارآفرینانه در مناطق روستایی و در بخش کشاورزی ضروری است (نجفی کانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۸). زیرا

توسعه کارآفرینی در این بخش می‌تواند در رفع مشکلات فوق نقش اساسی ایفا کند و به عنوان راهبردی مناسب برای توسعه‌ی روستایی از طریق افزایش مشارکت‌های مردمی و فعالسازی سرمایه‌های اجتماعی و به کارگیری منابع انسانی، موانع موجود در این زمینه را حل کند. از سوی دیگر کارآفرینی بخش غیر کشاورزی را نیز می‌توان راهبرد مناسبی برای ارتقاء اشتغال و درآمد روستایی دانست. زیرا کارآفرینی غیر کشاورزی و به دنبال آن تنوع بخشی اقتصاد غیر کشاورزی (وابسته به کشاورزی) می‌تواند برای گروه‌های کم زمین یا فاقد زمین که درآمد آنان از محل کشاورزی پاسخگوی نیازهایشان نمی‌باشد، ایجاد اشتغال و درآمد نماید و از خروج نیروی کار جلوگیری نماید (شاهی اردبیلی، ۱۳۸۷: ۹ و ۸). کارآفرینی، به جهت دنبال کردن مفهوم "تغییر" و نگاه "جدید"، زمینه‌ساز تحول در ابعاد مختلف زندگی کارآفرینان و جامعه پیرامون می‌شود. از سوی دیگر یکی از عرصه‌های مهم سیاستگذاری در حوزه اشتغال پایدار روستایی، توجه به نهادگرایی است که بر توجه به گروه‌هایی اجتماعی تاکید دارد. نگاه رویکرد نهادگرا بر این است که سیاستگذاری‌های محلی و منطقه‌ای عموماً با جهت‌گیری به سوی گروه‌های اجتماعی خاصی صورت گرفته است و به همین خاطر گروه‌های متعدد و متنوع اجتماع در نظر گرفته نشده‌اند (Rodriguez- Pose, 2009). در این رویکرد برمفاهیمی چون دانش و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای (Huggins et al, 2008, 322) و استفاده از دانش بومی و پتانسیل‌های داخلی مناطق روستایی امری الزامی است (ایمانی، ۱۳۸۷: ۲۹۳). برای اینکه بتوان به اشتغال مستمر و پویا دست یافت.

اشتغال پایدار را می‌توان، یکی از اثرات مهم توسعه پایدار به شمار آورد که ایجاد زیرساخت‌ها و فضای کسب و کار در بخش‌های مختلف صنعت، تجارت، خدمات را در برمی‌گیرد (ضیایی بیگدلی، ۱۳۸۲: ۱۱۸). اشتغال پایدار شامل مشاغلی است که بصورت مستمر فعالیت داشته و دچار نوسانات شدیدی نشوند. در واقع اشتغال پایدار نوعی از سطح اشتغال است که موجب پایداری راه حل معیشتی شده و یکی از ارکان مهم مفهوم توسعه پایدار تلقی می‌شود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۳). در این میان به منظور شناخت وضعیت موجود از شاخص‌هایی که می‌توان به وسیله‌ی آن‌ها وضعیت پایداری و اثرات زیست‌محیطی اشتغال در نواحی را مورد ارزیابی قرار داد، استفاده شده است.

به منظور بررسی وضعیت عملکرد شاخص‌های اشتغال پایدار در منطقه‌ی مورد مطالعه و اهمیت آن در آینده، به منظور عملیاتی شدن برنامه‌ریزی، مدل اهمیت عملکرد انتخاب شده است. این مدل در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی، از جمله شناخت عملکرد یک سیستم موثر بوده است. این ماتریس ابزاری است مدیریتی، که برای شناسایی نقاط نقاط ضعف و قدرت استفاده می‌شود.

تکنیکی که برای سنجش عملکرد و اهمیت شاخص‌های شغلی پایدار، به منظور تصمیم‌گیری برای روند تغییر آن‌ها می‌توان استفاده نمود (Choi, 2000).

ساختار مدل اهمیت عملکرد ماتریسی است که به چهار ربع تقسیم می‌شود. محور X، ادراک پاسخ‌دهندگان از عملکرد و محور Y، دیدگاه آن‌ها درباره‌ی اهمیت عوامل پایداری زیست محیطی و اجتماعی را نشان می‌دهد. در ربع اول مولفه‌ها از دیدگاه پاسخ‌دهندگان دارای اهمیت بالا بوده، اما سطح عملکرد نسبتاً پایینی دارند که نشان دهنده‌ی نیاز به تلاش بیشتر در جهت بهبود عملکرد می‌باشد. در ربع دوم، تصور می‌شود که مشخصه‌های پایداری برای پاسخ‌دهندگان، بسیار مهم است و سازمان سطح بالایی از عملکرد را در فعالیتش دارد. اگرچه سطوح عملکرد در ربع سوم پایین است، مدیران نباید بیش از حد نگران باشند، زیرا مشخصه‌های این ربع چندان حائز اهمیت نمی‌باشد.

ربع چهارم شامل مشخصه‌هایی است که پاسخ‌دهندگان از عملکرد راضی‌اند، اما اگر ویژگی‌ای این سلول، غیرضروری و کم اهمیت باشند. مدیران باید آن‌ها را مدنظر قرار داده و در جهت حفظ آن تلاش کنند (نصرالهی و موسوی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴).

بر اساس پژوهش‌های پیشین و یافته‌های گروه‌های متمرکز و مصاحبه‌های شخصی بدون ساختار (Caber, 2012; Giriffin, 2012)، یک نقطه بحرانی در هر تجزیه و تحلیل سنتی در مدل اهمیت عملکرد وجود دارد و آن انتخاب عوامل است (Caber, 2012; Martilla, 1977). در مرحله اول تجزیه و تحلیل، مشخص کردن شاخص‌هایی مورد انتظار است که با توجه به مطالعات پیشین انتخاب می‌شود. سپس این شاخص‌ها توسط پاسخ‌دهندگان در طیف لیکرت رتبه‌بندی شده و در مرحله‌ی نهایی میانگین اهمیت هر یک از ویژگی‌ها ارزیابی و تجزیه تحلیل می‌شوند (Taplin, 2012). (Caber, 2012; Giriffin, 2012). امنیت شغلی، کارکرد بازار، محصولات تولیدی، شرایط تولید، اثرات اقتصادی، اثرات زیست محیطی از جمله شاخص‌های سنجش وضعیت اقتصادی مناطق در راستای رسیدن به اقتصاد پایدار هستند (Patel, 2013)، (موسوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶)، (بدری و پورطاهری، ۱۳۹۱)، (قادرمرزی، ۱۳۹۳)، (Das, 2014).

روش تحقیق و محدوده مورد مطالعه

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، از نظر روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی و میدانی با رویکرد کمی، و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. با توجه به موضوع طرح که به دنبال احصاء پتانسیل‌های مهارتی و شغلی و به دنبال آن بررسی وضع موجود می‌باشد، سطح جغرافیایی شامل پهنه جغرافیای روستایی شرق گیلان، جامعه آماری شامل تمام نقاط روستایی در این پهنه و حجم

نمونه برای روستاها در نتیجه فرآیند، بررسی همه نقاط روستایی از منظر کارشناسی تعیین شد. بدین معنی که پس از اتمام مطالعات اسنادی و به دست آوردن شاخص‌های با اهمیت در خصوص اقتصاد روستایی، پرسش‌نامه توسط خبرگان و کارشناسان امور روستا و افراد مطلع تکمیل شد. در نتیجه حجم نمونه بر اساس حدکفایت آماری برمبنای اشباع نظر کارشناسان، تعیین شد. در فاز بعد با کمک گرفتن از روش IPA (مدل اهمیت - عملکرد) و وزن‌دهی به متغیرها و شاخص‌های موجود اهمیت و عملکرد هر شاخص مشخص شده و مدل برای کل ناحیه روستایی شرق گیلان طراحی شده است، تا وضعیت موجود شاخص‌های اشتغال پایدار در مناطق روستایی این ناحیه که ارتباطی مستقیم با منابع طبیعی دارند به دست آید. از این طریق می‌توان راهکاری در جهت بهبود وضع موجود اقتصادی ارائه داد و آن‌ها را در مسیری که کمترین آسیب را به محیط طبیعی می‌رسانند، هدایت نمود.

جدول ۲- تشریح متغیرهای مورد استفاده در طرح

شاخص	متغیر	تعریف کاربردی در تحقیق
امنیت شغلی	رضایت شغل	دلبستگی به شغل نشان از اهمیت و پایدار آن می‌باشد. هرچقدر فرد به شغل خود دلبسته باشد نشان می‌دهد که آن شغل در فضای مورد مطالعه سازگار با ویژگی‌های فردی و تمایلات شخصی فرد می‌باشد. در نتیجه شغل مناسب شغلی است که درصد بالایی از رضایت را برای صاحب شغل داشته باشد.
	انتخاب آزادانه شغل	انتخاب آزادانه شغل نشان می‌دهد که تنوع شغلی وجود دارد و فرد متناسب با شخصیت و علاقه خود شغل مورد نظر خود را پیدا می‌کند. در نتیجه اگر فرد بتواند شغلی را که در آن از امنیت روانی خوبی برخوردار باشد را انتخاب کند موجب افزایش رضایت شغلی و دلبستگی شغلی می‌گردد.
	درآمد کافی	شغل خوب شغلی است که از درآمد کافی برخوردار باشد یعنی شغلی که فرد از درآمد حاصل از آن به رفاه نسبی و رضایت درونی دست یابد.
	دلبستگی به شغل	دلبستگی به شغل سبب افزایش تعهد و مسئولیت‌پذیری بیشتر در فرد می‌شود.
	تعهد به شغل	تعهد شغلی زمینه را برای مسئولیت‌پذیری و اخلاق در کار فراهم می‌کند. تعهد شغلی سبب می‌شود تا فرد با جدیت بیشتری به تنوع کسب و کار خود فکر کند.
بازار مصرف	دسترسی به بازار	بازار عاملی مهم در رونق بخشیدن به تولید است. دسترسی به بازار و وجود یک بازار پر تقاضا زمینه را برای افزایش انگیزه تولید فراهم می‌کند.

شاخص	متغیر	تعریف کاربردی در تحقیق
محصول	قیمت تضمینی	قیمت تضمینی خصوصا در بحث محصولات کشاورزی عامل مهم و موثر در توسعه کسب و کار و افزایش تولید در این بخش می‌باشد. چرا که فرد با آسودگی تمام تنها به تولید فکر می‌کند و نگران کاهش ارزش محصول و یا عدم فروش آن نیست.
	حضور رقیبان	حضور رقیب یا تولید کننده دیگر در محدوده کسب کار از دو جنبه قابل بررسی. اول اینکه این امر سبب کاهش آستانه جمعیتی و ظرفیت برد می‌شود. از سوی دیگر وجود رقیب باعث تلاش بیشتر و افزایش کیفیت محصول می‌گردد که به نفع مشتری است.
	کیفیت محصول	کیفیت محصول در پایداری تولید و کسب رضایت مشتری موثر است.
محصول	کمیت محصول	کمیت محصول در بازاریابی و امکان توسعه صادرات محصول موثر خواهد بود.
	رقابت پذیری	رقابت‌پذیری یک محصول نشان از توانمندی محصول در تسخیر بازار و افزایش تقاضا دارد.
	برند بودن محصول	برند بودن محصول سبب پایداری تولید و رونق اقتصادی می‌شود. محصول برند شده می‌تواند سبب تنوع بخشی به نظام تولید و اشتغال شود.
شرایط تولید	زیرساخت	زیرساخت‌ها عاملی مهم و موثر در نظام تولید می‌باشند. که شامل انرژی و حمل و نقل و.. هستند.
	مواد اولیه	مواد اولیه بسته به نوع محصول می‌تواند متفاوت باشد. برای مثال برای تولید برنج به خاک و برای تولید سبب به ساقه گیاه نیاز است.
	ظرفیتهای نهادی	نهادگرایی به صورت بنیانی به این موضوع می‌پردازد که هر فضای جغرافیایی، محتوای نهادی و بومی خاص خود را دارد و مسیر توسعه آن نیز باید مجزا باشد. باید به گروهها، اتحادیه‌ها، سازمان‌ها، نهادهای دولتی و خصوصی توجه کرد.
	کمیت نیروی انسانی	برخی از مشاغل کشاورزی عموماً به نیروی کار زیاد نیاز دارند. این امر عموماً در فعالیتهای سنتی‌تر مرسوم است.
	کیفیت نیروی انسانی	به بحث آموزشی و مهارتی اشاره دارد. اینکه نیروی کار چقدر توانمند است.
	زمین	زمین به عنوان عاملی اصلی در تولید نقش مهمی را ایفا می‌کند. کمیت (اندازه) و کیفیت (میزان باروری) خاک در تولید مهم است.

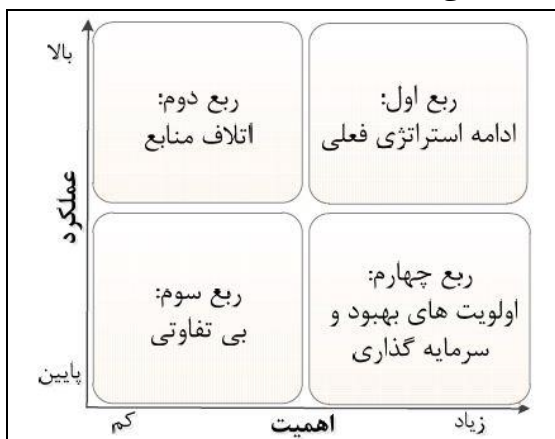
شاخص	متغیر	تعریف کاربردی در تحقیق
	کاربرد ماشین	کاربرد ماشین از دو جهت باید مورد توجه باشد. اول اینکه بکارگیری ماشین در تولید یعنی افزایش بهره‌وری و رونق تولید. از سوی دیگر حضور ماشین می‌تواند باعث کاهش نیروی کار در مزرعه باشد که گاهی بر بیکاری دامن می‌زند. بخصوص در فضاهایی که نیروی کار غیر متخصص زیاد باشد
اثرات اقتصادی	میزان سودهی	مشاغلی که سود دهی کمی داشته باشند به تدریج از چرخه تقاضا خارج می‌شوند.
	سرمایه گذاری	میزان سرمایه‌گذاری و تمایل به آن در هر فعالیتی نشان از اهمیت آن فعالیت دارد.
	میزان اشتغالزایی	شغلی که بتواند تعداد بیشتری از افراد را در خود بپذیرد، از پایداری بیشتری بهره خواهد برد.
اثرات زیست محیطی	تأثیر برمنابع زیستی	شغل سازگار با محیط زیست شغلی است که کمترین تأثیر منفی را بر عناصر سه گانه یعنی آب، خاک و هوا بگذارد.
	تغییر کاربری اراضی	مشاغلی که بتوانند تغییرات کمتری ایجاد کرده و فضاهای جدیدی را تحت تأثیر قرار ندهند.
	تأثیر بر فعالیتهای کشاورزی	مشاغلی که اثرات فضایی کمتری را بر فعالیتهای مجاور خود بگذارند.

منبع؛ یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

مدل IPA

مدل تحلیل عملکرد-اهمیت، مدلی چند شاخصه است. در واقع، اثربخشی این مدل، شدیداً به شاخص‌های تحلیلی آن بستگی دارد. در مدل IPA، هر شاخص از منظر دو بُعد "اهمیت (وضع مطلوب)" و "عملکرد (وضع موجود عوامل)"، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این مدل، معیار اهمیت برای مشخص نمودن اینکه تخصیص منابع در کجا حیاتی تر است، استفاده می‌شود. تکنیک IPA توسط یک ماتریس تحلیل عملکرد-اهمیت ساختاردهی می‌شود (sanaye20.ir). این ماتریس از دو محور تشکیل شده است که محور X های آن عملکرد و محور Y های آن اهمیت را نشان می‌دهد. ماتریس IPA در واقع از چهار قسمت یا ربع تشکیل شده و در هر ربع استراتژی خاصی قرار دارد.

نقش این ماتریس کمک به فرایند تصمیم‌گیری است. از این ماتریس برای شناخت درجه اولویت شاخص‌ها برای بهبود استفاده می‌شود.

شکل ۲ - ماتریس تحلیل اهمیت-عملکرد

ربع اول (اینجا تمرکز کنید): در این ناحیه، اهمیت فرآیند بسیار بالا، ولی عملکرد فرایند ضعیف می‌باشد، بنابراین فرایندهای این بخش آسیب‌پذیرند و باید در اولویت بهبود قرار گیرند. مشخصات درک شده برای افراد مهم است اما سطح عملکرد سازمان در آن مشخصات کم است. در واقع این ربع ضعف سازمان یا شرکت را نشان می‌دهد. در حقیقت تلاش برای بهبود باید در بالاترین اولویت قرار گیرد زیرا ضعف اساسی در این ناحیه است.

ربع دوم (کار خوب را ادامه دهید): این ربع به‌عنوان قوت اصلی سازمان در نظر گرفته می‌شود که باید ادامه یابد. اهمیت فرآیند بسیار بالا و عملکرد فرآیند قوی است، لذا فرایندهای این بخش به‌عنوان مزایای رقابتی، نگهداری و مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرند.

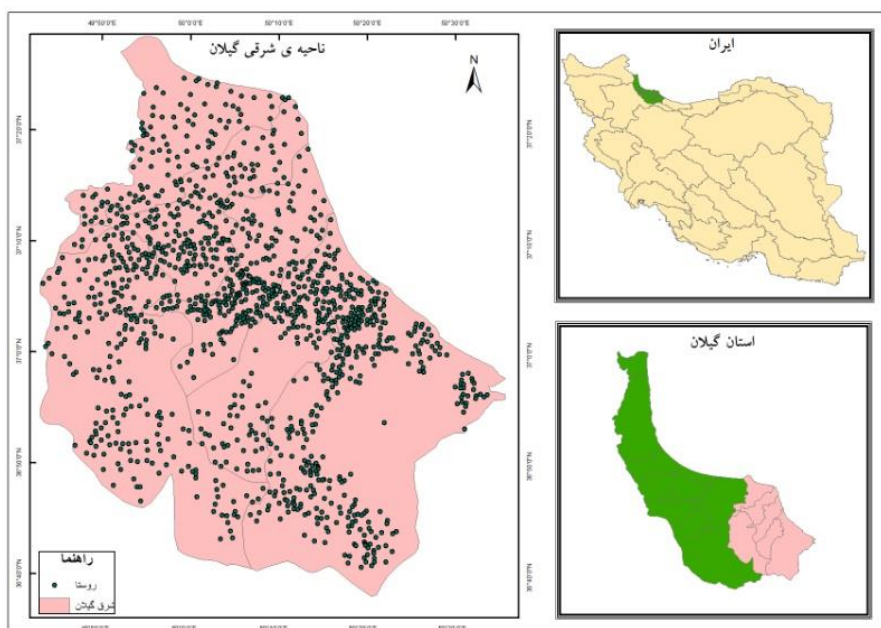
ربع سوم (اولویت پایین): در این ربع عوامل مشخص شده از نظر اهمیت دارای اهمیت پایینی هستند. همچنین سازمان نیز در آن معیارها ضعف دارد. از طرفی چون اهمیت چندانی ندارند سازمان نباید در این بخش تمرکز زیادی داشته باشد و منابع خود را در این بخش تلف کند. تنها باید منابع محدود در این بخش استفاده شود.

ربع چهارم (اتلاف منابع): در این ربع معیارها دارای اهمیت پایینی هستند اما عملکرد سازمان در این بخش زیاد است. در این بخش در واقع هدر رفتن منابع صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، منابع تخصیص یافته به این ویژگی‌ها بیش از مقدار لزوم است و باید جای دیگری مصرف شوند. این مدل به مدل ربعی معروف است. منطقه‌ای است که در آن اهمیت فرآیند کم ولی عملکرد فرآیند

بسیار قوی می باشد، لذا فرآیندهای این بخش موجب اسراف در سازمان هستند و باید به گونه‌ای حذف شوند یا از آنها بهره‌برداری مناسب انجام گیرد (parsmodir.com).

محدوده مورد مطالعه

ناحیه جغرافیایی شرق گیلان شامل ۶ شهرستان؛ آستانه اشرفیه، رودسر، املش، لنگرود، سیاهکل، لاهیجان، ۱۹ بخش و ۴۲ دهستان می‌باشد. نواحی جغرافیایی شرق گیلان از تراکم و درصد بالای روستانشینی برخوردار بوده، بخش بزرگی از جمعیت روستایی گیلان را در خود جای داده است. در این نواحی عرصه‌های روستایی ارتباط بیشتری با منابع طبیعی داشته و ضریب حساسیت زیست محیطی بسیار بالاست.

شکل ۳- نقشه محدوده مورد مطالعه (منبع، نگارندگان، ۱۳۹۹)

یافته‌های تحقیق

در ادامه به بررسی ویژگی‌های کلی جامعه‌ی مورد مطالعه و پاسخ‌های استخراج شده از پرسش‌نامه پرداخته شده است:

ویژگی های کلی محدوده مورد مطالعه

جداول شماره ۱ مهم ترین فعالیت ها را در مناطق روستایی شرق گیلان نشان می دهد. بر اساس اطلاعات اسنادی موجود، آستانه ی اشرفیه و لاهیجان و پس از آن لنگرود بیشترین قابلیت را در زمینه ی فعالیت های زراعی، املش و در سطح بعدی رودسر بیشترین فعالیت باغداری و پرورش زنبور عسل، لنگرود در پرورش کرم ابریشم، سیاهکل در پرورش دام و طیور و لاهیجان در زمینه پرورش ماهی، دارا می باشند.

جدول ۳ - وضعیت فعالیت های کشاورزی در شرق گیلان و درصد بهرمندی به تفکیک شهرستان

شهرستان	تعداد کل بهره برداری	زراعت		باغداری		گلخانه		پرورش طیور		پرورش زنبور عسل		پرورش دام		پرورش دام سنگین		پرورش دام بیک		پرورش کرم ابریشم		پرورش ماهی	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
آستانه	۳۸۲۰۰	۱۷۱۰۴	۴۴٫۸	۹۱۳۰	۲۳٫۹	۲۱	۰٫۰۵	۹۱۰۶	۲۳٫۸	۲۵	۰٫۰۷	۵۰	۰٫۱۳	۲۶۶۴	۷٫۰	۵۰	۰٫۱	۹	۰٫۰۲	۹۱	۰٫۲۴
املش	۱۹۷۱۶	۵۲۶۳	۲۶٫۷	۸۳۷۲	۴۲٫۵	۲	۰٫۰۱	۳۷۲۰	۱۸٫۹	۱۸۳	۰٫۹۳	۵۰۹	۲٫۵۸	۱۶۲۸	۸٫۳	۵۰۹	۲٫۶	۱۲	۰٫۰۶	۲۷	۰٫۱۴
رودسر	۵۵۹۶۷	۱۶۰۴۶	۲۸٫۷	۲۱۹۵۳	۳۹٫۲	۹۶	۰٫۱۷	۱۲۰۷۳	۲۱٫۶	۷۳۷	۱٫۳۳	۱۱۲۰	۰٫۰۰	۳۸۴۲	۶٫۹	۱۱۲۰	۲٫۰	۱۵	۰٫۰۳	۸۵	۰٫۱۵
سیاهکل	۲۱۰۱۳	۶۴۵۸	۳۰٫۷	۴۶۶۴	۲۲٫۲	۱	۰٫۰۰	۵۴۷۱	۲۶٫۰	۲۰۱	۰٫۹۶	۷۵۷	۳٫۶۰	۳۳۷۸	۱۵٫۶	۷۵۷	۳٫۶	۱۲۱	۰٫۵۸	۶۲	۰٫۳۰
لاهیجان	۵۶۷۶۷	۲۵۱۵۶	۴۴٫۳	۱۴۴۸۸	۲۵٫۵	۱۲	۰٫۰۲	۱۱۸۹۸	۲۱٫۰	۱۰۳	۰٫۱۸	۲۲۶	۰٫۴۰	۳۸۵۰	۶٫۸	۲۲۶	۰٫۴	۸۷۵	۱٫۵۴	۱۵۹	۰٫۲۸
لنگرود	۳۳۴۲۷	۱۲۴۴۶	۴۰٫۲	۱۰۲۵۰	۳۰٫۷	۱۱	۰٫۰۳	۶۲۴۸	۱۸٫۷	۱۴۴	۰٫۴۳	۴۵۱	۱٫۳۵	۱۸۱۰	۵٫۴	۴۵۱	۱٫۳	۱۰۵۷	۳٫۱۶	۴۰	۰٫۱۲

جدول ۴ - وضعیت شهرستان های ناحیه ی شرق گیلان از نظر سهم فعالیت صنایع دستی

شهرستان	تعداد کارگاه	درصد
رودسر	۳۵۲	۸۱/۶۷
لنگرود	۳۲	۷/۴۲
آستانه	۲۲	۵/۱۰
لاهیجان	۹	۲/۰۸
املش	۹	۲/۰۸
سیاهکل	۷	۱/۶۲

بر اساس اطلاعات اسنادی داده ها می توان دریافت که تفاوت در تولید صنایع دستی در میان شهرستان های هدف تحقیق بسیار چشم گیر و با اختلاف زیاد وجود دارد. به صورتی که شهرستان

رودسر با ۳۵۲ کارگاه صنایع دستی در رتبه‌ی نخست این فعالیت در منطقه و پس از آن شهرستان لنگرود با ۳۲ کارگاه صنایع دستی که اختلاف بالایی با رتبه‌ی اول این گروه دارد، قرار گرفته است.^۱

جدول ۵ - وضعیت شهرستان های شرق گیلان براساس جاذبه های گردشگری

شهرستان	جاذبه‌های گردشگری		
	کل	محلی	ملی
لنگرود	۲۹	۲۸	۱
رودسر	۲۸	۲۸	--
سیاهکل	۲۱	۱۵	۶
لاهیجان	۲۰	۱۲	۴
آستانه	۱۰	۳	۶
املش	۷	۷	--

همانطور که در جدول شماره ۳ قابل مشاهده است بیشترین جاذبه گردشگری را شهرستان لنگرود با ۲۹ جاذبه‌ی گردشگری دارا می‌باشد و پس از آن شهرستان رودسر با ۲۸ جاذبه و همچنین شهرستان سیاهکل با ۲۱ جاذبه در رتبه‌های بعدی قرار دارند. اما از حیث سطح گردشگری این اولویت‌بندی متفاوت خواهد بود. زیرا که شهرستان لاهیجان با ۲۰ جاذبه گردشگری که ۴ جاذبه دارای سطح گردشگری پذیرنده بین‌المللی و ۴ جاذبه دارای سطح گردشگری پذیرنده ملی در الویت قرار داشته و پس از آن شهرستان آستانه اشرفیه با ۱۰ جاذبه که ۶ جاذبه آن سطح ملی را در بر گرفته و ۱ جاذبه در سطح بین‌المللی پذیرنده است در رتبه‌ی دوم قرار دارد. و شهرستان سیاهکل یا ۲۱ جاذبه گردشگری و ۶ جاذبه ملی در رتبه‌ی سوم این الویت بندی قرار می‌گیرد.

تجزیه و تحلیل اهمیت عملکرد شاخص‌های اشتغال پایدار در ناحیه‌ی شرق گیلان نتایج این تحقیق اطلاعاتی درباره‌ی دیدگاه فعالان اقتصادی روستاهای ناحیه‌ی شرق گیلان و همچنین دیدگاه کارشناسان این حوزه ارائه می‌دهد.

از این رو همانطور که گفته شد، از شاخص‌های امنیت شغلی، بازار، محصولات تولیدی، شرایط تولید، اثرات اقتصادی و اثرات زیست محیطی استفاده شد. در این خصوص با طراحی یک

۱. اطلاعات برگرفته از سالنامه آماری میراث در سال‌های گذشته می‌باشد.

پرسشنامه و تکمیل آن در هنگام مصاحبه با مدیران روستایی، کارشناسان و جامعه محلی، میزان عملکرد فعلی فعالیت‌ها و اهمیت آنها ارزیابی شد. در ارتباط با تعیین اهمیت شاخص‌ها از نظر کارشناسان بهره برده شد. به این معنی که از کارشناسان محلی و منطقه‌ای که با کلیت منطقه آشنا بوده‌اند خواسته شد تا به شاخص‌ها از منظر اهمیت، از ۱ تا ۵ نمره اختصاص بدهند همچنین به منظور تعیین عملکرد آتی مشاغل از مشارکت کنندگان خواسته شد تا نظر خود را در این رابطه بیان دارند. در نتیجه مشارکت کنندگان (جامعه محلی) براساس وضع موجود به گونه‌ای چشم انداز آتی مشاغل موجود (تصویری از وضعیت آینده) را بیان داشته‌اند که در جدول ۵ تحت عنوان عملکرد آتی بیان شده است.

هدف این کار سنجش میزان اعتبار، اهمیت و جایگاه فعالیت‌های روستایی در بستر مکان و در زمان انجام تحقیق و همچنین با نگاهی روبه سوی آینده می‌باشد. از طرفی دیگر تلاش شد تا اولاً امکان توسعه فعالیت‌های جدید با سرمنشاء فعالیت‌های رایج بررسی شده و امکان توسعه و اهمیت آنها بررسی شود. هدف اصلی این کار نیز سنجش میزان پایداری فعالیت‌ها در بستر زمان بوده است.

جدول ۶- وضعیت فعالیت‌های رایج در شرق گیلان بر اساس متغیرهای مدل اهمیت - عملکرد

شاخص	متغیر	عملکرد فعلی	عملکرد آتی	اهمیت
امنیت شغلی	رضایت شغل	2/79	3/11	۴/۵۶
	انتخاب آزادانه شغل	2/81	2/66	۴/۳۲
	درآمد کافی	2/79	2/95	۴/۸۲
	دلبستگی به شغل	2/95	3/11	۴/۶۲
	تعهد به شغل	3/00	3/14	۴/۵۹
بازار	دسترسی به بازار مصرف	3/60	4/12	۳/۹۰
	قیمت تضمینی	2/28	2/94	۴/۹۰
	حضور رقیبان	3/55	3/44	۳/۲۰
محصول	کیفیت محصول	3/49	3/61	۴/۲۰
	کمیت محصول	3/32	3/49	۳/۹۰
	رقابت پذیری	2/40	2/74	۳/۱۰
	برند بودن محصول	2/42	2/76	۳/۰۰
شرایط تولید	زیرساخت	3/04	3/74	۴/۶۰

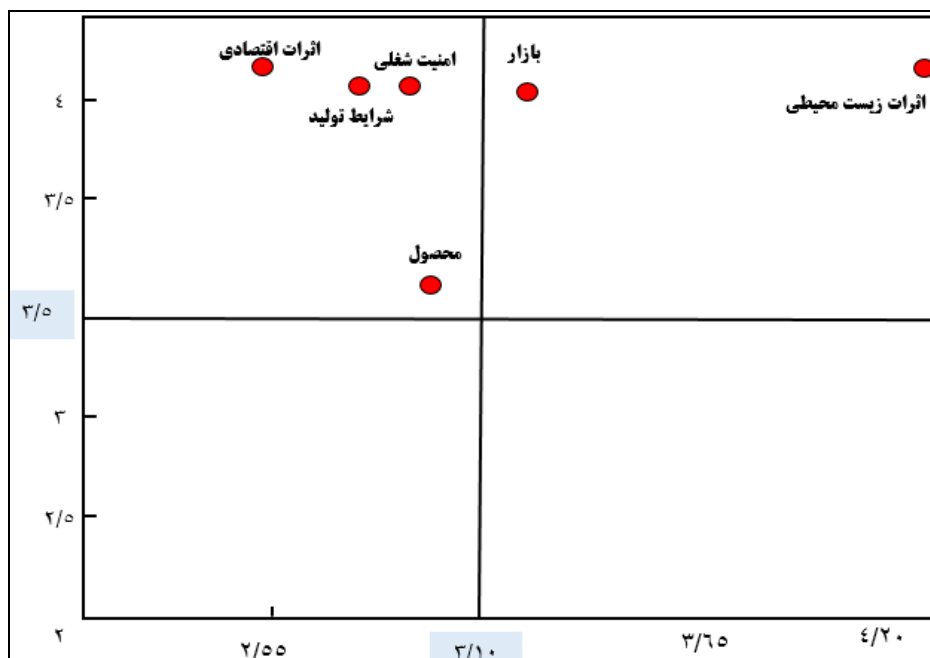
شاخص	متغیر	عملکرد فعلی	عملکرد آتی	اهمیت
	مواد اولیه	3/31	3/90	۴/۴۰
	ظرفیت نهادی	1/68	2/70	۴/۹۵
	کمیت نیروی انسانی	3/01	2/65	۳/۲۰
	کیفیت نیروی انسانی	2/94	3/69	۴/۱۸
	زمین	2/36	3/20	۴/۹۰
اثرات اقتصادی	کاربرد ماشین	3/03	3/56	۳/۰۳
	میزان سودهی	2/66	3/35	۴/۶۲
	سرمایه گذاری	2/40	2/87	۴/۴۰
اثرات زیست محیطی	میزان اشتغالزایی	2/41	2/89	۴/۹۲
	تاثیر بر منابع زیستی	1/45	1/65	۴/۹۸
	تغییر کاربری اراضی	1/40	1/51	۴/۱۹
	تاثیر بر فعالیت‌های کشاورزی	1/44	1/53	۳/۹۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

جدول ۷- وضعیت شاخص‌های مدل اهمیت - عملکرد شرق گیلان

شاخص	عملکرد فعلی	عملکرد آتی	اهمیت	p-i
امنیت شغلی	2/87	3/00	4/58	1/71
بازار	3/15	3/50	۴/۰۰	0/85
محصول	2/91	3/15	3/۵۵	0/64
شرایط تولید	2/77	3/35	۴/۱۸	1/41
اثرات اقتصادی	2/49	3/03	۴/۶۵	2/61
اثرات زیست محیطی	4/57	4/44	۴/۳۸	0/19
آستانه	3/12		۳/۵۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

شکل ۴- مدل اهمیت عملکرد شرق گیلان

بحث و نتیجه گیری

تحلیل وضعیت پایداری اشتغال در ناحیه شرق گیلان در مجموع و با استناد به داده های آماری و خصوصا مطالعات میدانی در تمام دهستان های ناحیه شرق گیلان و براساس خروجی مدل عملکرد- اهمیت نتایج ذیل حاصل گردید:

وضعیت فعالیت های رایج در منطقه بر مبنای ۶ شاخص؛ امنیت شغلی، اثرات اقتصادی، شرایط تولید، کمیت و کیفیت محصول، دسترسی به بازار و اثرات زیست محیطی به شرح زیر می باشند؛

در ارتباط با شاخص های امنیت شغلی، شرایط اقتصادی، شرایط تولید و کمیت و کیفیت محصولات کشاورزی مشخص شد که وضعیت منطقه مناسب نیست. چرا که خروجی مدل IPA نشان می دهد (شکل ۳) این شاخص ها در ربع اول یعنی جایی که باید به آن بیشتر توجه و تمرکز شود، قرار گرفته اند. شاخص هایی که در ربع اول قرار گرفته باشند بر اساس مدل IPA گویای این واقعیت اند که در منطقه مورد مطالعه این شاخص ها دارای اهمیت بسیار بالا، ولی عملکرد ضعیف می باشند، بنابراین شاخص های این بخش آسیب پذیرند و باید در اولویت بهبود قرار گیرند. زیرا مدل نشان می دهد که مشخصات درک شده (شاخص های ذکر شده در پرسشنامه) برای افراد مهم بوده

اما سطح عملکرد این شاخص‌ها در منطقه در ارتباط با آن شاخص‌ها کم است. در واقع این ربع ضعف ناحیه را نشان می‌دهد. نکته اساسی این است که ناتوانی برای شناسایی در این ربع، موجب رضایت پایین افراد می‌شود. در حقیقت تلاش برای بهبود باید در بالاترین اولویت قرار گیرد زیرا ضعف اساسی در این ناحیه می‌باشد.

در خصوص شاخص‌های اثرات زیست محیطی و وضعیت بازار در منطقه مورد مطالعه، مشخص شد (شکل ۳) که این دو شاخص در ناحیه یا ربع دوم قرار گرفته اند. این ربع به‌عنوان قوت اصلی منطقه در نظر گرفته می‌شود که باید ادامه یابد. چرا که نشان می‌دهد اهمیت شاخص‌های واقع در این ربع بسیار بالا و عملکرد آنها بسیار قوی است، لذا باید این شاخص‌ها به‌عنوان مزایای رقابتی، نگهداری و مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرند.

در این رابطه در مطالعات میدانی مشخص شد که در نواحی روستایی شرق گیلان، میزان امنیت شغلی و رضایت از شغل در سطح پایینی قرار دارد. عمده فعالیت بر محور کشاورزی است و به دلیل سطح کم اراضی، درآمد ناچیز و نبود قیمت تضمینی، کشاورزان انگیزه و رغبتی برای تولید ندارند. عمده نیروی کار در نواحی روستایی سالخورده بوده و مهاجرت نیروی جوان از روستا به شهر بسیار زیاد است. زیرساخت‌ها مناسب بخصوص در بحث تامین منابع مالی و بیمه محصولات بسیار ناچیز بوده و فرآیند اخذ منابع مالی بشدت پیچیده می‌باشد. به دلیل عدم آگاهی کشاورزان از بازار، نوع و میزان تولیدات کشاورزی به صورت سلیقه‌ای و فاقد هر گونه بسته‌بندی است. در اکثر مناطق روستایی، جوامع بومی از پتانسیل‌های موجود در محیط روستا مطلع نبوده و عموماً به شیوه‌های سنتی و به فعالیت‌های کشاورزی مشغول می‌باشند.

بر همین مبنا آنچه که هدف اصلی این طرح را قوام می‌بخشد، ارائه راهکاری جهت پایداری اشتغال در نواحی روستایی شرق گیلان می‌باشد. در این خصوص بهترین راه برای بهبود اوضاع معیشتی در نواحی روستایی، مهارت‌آموزی به روستاییان در قالب احداث خانه‌های مهارت‌آموزی در مراکز دهستان‌ها می‌باشد. این خانه‌ها می‌توانند با فراهم نمودن زمینه‌های لازم، افراد علاقه‌مند و فعال روستا را در جهت آموزش اصول کارآفرینی آماده کنند و به افراد در ارتباط با کمیت و کیفیت محصولات، آموزش داده و کشاورزان را با بازار مصرف ارتباط دهند. زمینه‌های لازم را جهت تسهیل در اخذ مجوزهای مالی فراهم نموده و زیرساخت‌های تولید را فراهم سازند.

این خانه‌ها، در جهت ساماندهی ایده‌های کارآفرینانه و آموزش مهارت‌های لازم برای رونق کسب و کار در نواحی روستایی فعالیت می‌نمایند. در این بخش تمام تلاش باید بر این امر معطوف شود که در فضاهای روستایی چه پتانسیل‌هایی وجود دارد و چه آموزش‌هایی لازم است تا استعداد مناطق به چرخه تولید وارد شود. این کار را می‌توان در قالب یک مرکز آموزشی در سطح روستا یا

دهستان اجرا نمود. این امر منجر به کشف استعدادهای یک فضای جغرافیایی- انسانی و طبیعی- و هدایت آنها در مسیر رونق تولید خواهد بود. در نتیجه روستاییان را از وابستگی صرف به منابع طبیعی خام رها نموده و برای آنها منابع درآمدی ممکن تعریف می کند.

از آنجا که روستاییان اولین حلقه ی ارتباط با محیط طبیعی محسوب می شوند، در نتیجه توانمندی آنها در خصوص تعریف شغل، اگر از مسیرهایی باشد که از محیط به صورت مستقیم تغذیه نکرده و بر پایه ی محصولات موجود در روستا باشد، موجب خواهد شد تا محیط طبیعی نیز حفظ شود. در این خصوص در هنگام تهیه طرح های روستایی در سطح منطقه ای و ملی باید به توان های محیطی هر نقطه روستایی توجه کرد. روستاها سیستم های باز محیطی هستند. به این معنی که آنها تحت تاثیر جریان های بازخوردی قرار داشته و مدام با دنیای درون و پیرامون خود در ارتباط هستند.

براین اساس نمی توان آنها را به صورت نقطه ای مورد بررسی قرار داد بلکه همواره نیازمند بررسی فضایی و مطالعه بصورت یک مجموعه سکونتگاهی (شهری- روستایی) با رویکرد آینده پژوهانه می باشند. در این راستا و در خصوص طرح تدوین برنامه توسعه اقتصادی و اشتغالزایی آنچه که محل بحث است، نگاه نقطه ای و برنامه ای بجای نگاه سناریویی با رویکرد پیش بینانه و احتمالی به نواحی روستایی است. نگرش تک بعدی به مسائل اجتماعی و اقتصادی و همچنین سایر ابعاد با ماهیت فضایی، نه تنها برنامه را از رسیدن به هدف اصلی دور می کند بلکه سبب بدبینی و به حاشیه راندن آن می شود. نظام برنامه ریزی روستایی باید با دیدی جامع، منسجم، آینده نگر و فضایی تدوین گردد. همه نقاط روستایی در ابتدا توان لازم برای پذیرش معیارهای رشد و توسعه را ندارند. در نتیجه در یک فرآیند منطقی باید تحت تأثیر نقاط کانونی بوده تا رشد کنند و به سطحی از خود باوری برسند. در این خصوص بنظر می رسد طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی نتوانسته است موفق باشد چرا که نگاه آن کوتاه مدت، برنامه محور و فاقد نگرش استراتژیک و چشم انداز است. براین اساس توجه به کانون های دارای توان های بالقوه و تخصیص منابع زیرساختی، آموزشی، مدیریتی و نهادی در آنها بخصوص ناحیه شرق گیلان در قالب خانه های مهارت آموزی می تواند زمینه ساز تحول روستاها باشد و عاملی در جهت موفقیت طرح های توسعه روستایی شناخته شود.

منابع

ابراهیمی، محمد صادق، خاتون آبادی، سید احمد و ندا بنی اسدی (۱۳۹۳). مولفه های توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان کرمان)، *مجله کارآفرینی و کشاورزی*، سال اول، شماره ۱: ص ۹۲-

- افتخاری، عبدالرضا و رجب پور صادقی، اکرم (۱۳۸۷). نقش حقوقی زنان کارمند در فرآیند مشارکت، پژوهش زنان، شماره: ص ۷۴-۵۵.
- انبارلو، مسعود؛ هرائینی، مصطفی (۱۳۹۵). جایگاه کارآفرینی در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی، پنجمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پایه پیشرفت، بیست و نهم و سیام اردیبهشت- ماه.
- بدری، علی؛ پورطاهری، مهدی (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر توسعه‌ی پایدار روستایی، گرگان: انتشارات لغت.
- بروجنی حمید ضرغام، خسروانی دهکردی افروز (۱۳۹۱). اثرات توسعه‌ی گردشگری بر شاخص‌های صلح جهانی. مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، سال هفتم پاییز ۱۳۹۱ شماره ۱۹: ص ۴۷-۲۷
- جوان، جعفر، شایان، حمید، نوغانی، محسن (۱۳۹۰). پایدارسازی جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان مشهد با تاکید بر رویکرد متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی، مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۶: ص ۱۴۴-۱۲۵.
- حسام، مهدی؛ رضوانی، محمدرضا؛ فرجی سبکسار، حسنعلی و سوسن باستانی (۱۳۹۵). سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۴: ص ۶۱۶-۶۰۳.
- حسین‌زاده دلیر، کریم (۱۳۸۰). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- حیدری علی اکبر (۱۳۹۶). تأثیر بازاریابی توریسم در توسعه کارآفرینی روستایی منطقه ریجاب استان کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته کارآفرینی گرایش بخش عمومی، اساتید راهنما: سید علیقلی روشن، نادرنادری.
- داس ویل (۱۳۷۸). مدیریت جهانگردی، ترجمه سید محمد اعرابی، داوود ایزدی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رحمانیان کوشکی، مهدی؛ زارعی، یعقوب و علیرضا استعلاجی (۱۳۹۶). واکاوی موانع فراروی کارآفرینی خانگی در نواحی روستایی با تاکید بر اقتصاد مقاومتی از دیدگاه دانشجویان جهادگر بسیجی به مناطق محروم (مطالعه موردی: دهستان کامفیروز، شهرستان مرودشت)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره دوازدهم، شماره ۲: ص ۲۶۵-۲۴۹.
- زکیه، رسولی نیا فراهانی حسین، صدقی؛ سراسکانرود زهرا؛ (۱۳۹۳). عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی مورد، دهستان جابرانصار در شهرستان آبدانان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۹ دوره ۳: صص ۱۶-۳.
- رضوانی، محمدرضا و محمد نجارزاده (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در فرایند توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان برآن جنوبی (شهرستان اصفهان)، توسعه کارآفرینی، شماره ۲: ص ۱۸۱-۱۶۲

- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی، قیداری، حمدالله، رضوی، سیدحسین (۱۳۹۲). راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خدابنده، روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۳: ص ۲۹-۱
- سجاسی قیداری، رومیانی، احمد، صناعی، سمیه (۱۳۹۳). ارزیابی و تبیین کارکرد صنایع روستایی در توسعه مورد نمونه: دهستان صائین قلعه در شهرستان ابهر، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ۳، شماره ۲: ص ۱۰۷-۸۵.
- شاهی حسن (۱۳۸۸). تحلیل مدیریت پایدار منابع طبیعی در بین کشاورزان شهرستان بهبهان، مطالعه موردی در استان خوزستان، *فصلنامه علوم محیطی*، سال ۷، شماره ۲: ص ۱۸۰-۱۶۹
- ضیایی بیگدلی، محمدتقی (۱۳۸۲). موانع اشتغال پایدار و راهکارها، *پژوهشنامه اقتصادی*، شماره ۹، تابستان: ص ۱۳۰-۱۱۳.
- علیپور، سیدخلیل؛ پایدار، ابوذر و خدیجه صادقی (۱۳۹۵). ارائه مدل آمایشی راهکارهای بهبود معیشت روستاییان با تاکید بر امنیت پایدار (محدوده اجرای CSP جازموریان در جنوب کرمان)، *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، شماره ۴۴: ص ۶۴-۴۵.
- قادرمزی حامد (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اشتغال در نواحی روستایی شهرستان جوانرود، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال چهارم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۴، پیاپی ۱۱: ص ۱۹۰-۱۳۰.
- کریم‌زاده، حسین؛ نیکجو، محمدرضا؛ صدرموسوی، میرستار و حسین کوهستانی (۱۳۹۳). شناسایی عوامل موثر در ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در بخش گردشگری نواحی روستایی با استفاده از مدل معادلات ساختاری (SME)، *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، سال ۲۵، شماره ۲: ص ۲۹۰-۲۶۹.
- کلاگر، پیمان و آقائی، مریم (۱۳۹۳). بررسی نقش کارآفرینی کشاورزی در توسعه روستایی. <https://civilica.com/doc/939928>
- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۰). *برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر ایران*، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- موسوی، سید روح الله، موسوی، سیده پروین، فریبا برومندان (۱۳۹۳). آینده پژوهی، دانشی کاربردی در توسعه روستایی، سومین همایش ملی آینده پژوهی. سازمان‌ها و مراکز غیردولتی. دوره ۳.
- ناصری، علیرضا، باسزا، مهدی، حسن‌زاده، محمد، مسائلی، ارشک (۱۳۸۸). بررسی تاثیر هزینه‌های مختلف دولت بر اشتغال غیرکشاورزی و فقر در مناطق روستایی ایران، *فصلنامه پژوهشهای اقتصادی*، سال نهم، شماره ۴: ص ۶۴-۴۱.
- نجفی کانی، علی اکبر؛ حسام، مهدی و آشور، حدیثه (۱۳۹۴). سنجش وضعیت توسعه، اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۴، بهار، شماره ۱، پیاپی ۱۱: ص ۵۶-۳۷.
- نصرالهی، زهرا، موسوی بیکی ده آبادی، فریده (۱۳۹۴). تحلیل اهمیت عملکرد گردشگری پایدار: با استناد بر عوامل محیط زیستی، اجتماعی و اقتصادی، *مجله‌ی گردشگری شهری*، دوره ۲، شماره ۱: ص ۵۹-۴۵.

ریاحی، وحید و احمدی، عاطفه و علیزاده، هادی و قادرمرزی، زهره (۱۳۹۳). سنجش نگرش اعضای شورای اسلامی روستاها به اولویت شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی (نمونه موردی: روستاهای شهرستان دهگلان. مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، سال ۳، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۳، ص ۶۴-۵۵.

- Archibong D. A. (2004) Improving the recruitment of South Asian people into nursing. *Nurse Educ. Today* 24: 417 – 419 .
- Bollman, R & Mitura, V.(2003). The health of rural Canadians: A rural-urban comparison of health indicators. *Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin* 4(6). Retrieved November 7, 2003.
- Ceber, M., Albayrak, T., & Matzart, K. (2012). Classification of the destination attributes in the content of competitiveness (by revised importance-performance analysis). *Journal of vacation Marketing*, 18(1) Pp43-56.
- Choi SK, et al. (2000). Physical and functional interaction between the eukaryotic orthologs of prokaryotic translation initiation factors IF1 and IF2. *Mol Cell Biol* 20(19):7183-91
- Caber, M. Albayrak, T. Kurt.M (2012). Classification of the destination attributes in the content of competitiveness (by revised importance-performance analysis). Volume: 18 issue: 1, page(s): 43-56. Article first published online: January 25 (2012). Issue published: January 1, 2012.
- Das, D. C., (2014). Prospects and challenges of rural entrepreneurship development in NER-A study, *International Journal of Humanities & Science Studies*, Volume 1, Issue 3, pp 178-182.
- dokastro, (1979). hungry geoplotic (hungry humman), translated by jazani m. amirkabir publication tehran.
- Giffin, T., & Edwards, D. (2012). Importance-performance analysis as a diagnostic tool for urban destination managers. *Anatolia –An International Jurnal of Tourism and Hospitality Research*, 23 (1), Pp32-48.
- Gibson, S. & Brooks, C. (Oct. 16, 2010). Teachers' perspectives on the effectiveness of a locally planned professional development program for implementing new curriculum. *ATA Scial studies Conference*, Jasper, AB
- Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (2012). The Changing Role of Education and Schools. In P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Eds.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills* (pp. 1-16). Dordrecht, Germany: Springer Science+Business Media B.V. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2
- Hertin J, Berkhout F, Moll S, Schepelmann P. (2011). Indicators for monitoring integration of environment and sustainable development in enterprise policy. Final Report. *SPRYdScience and Technology Policy Research*, University of Sussex; 31 January.
- Martilla, J., & James, J. (1997). Importance-performance analysis. *Journal of Marketing* 41(1), Pp77-79.
- Oliver Kuras, David Beamish, Philip I. Meldrum, and Richard D. Ogilvy *Fundamentals of the capacitive resistivity technique* <https://doi.org/10.1190/1.2194892>.

- Patel, B., Chavda., (2013). Rural Enterpreneurship in India: Challenge and Problemes, International Journal of Advance Research in Computer Science Management Studies Kirit Chavda, Volume 1, Issue 2, PP 28-37.
- Patel, B., Chavda., (2013). Rural Enterpreneurship in India: Challenge and Problemes, International of Advance Research in Computer Science Management Studies Kirit Chavda, Volume 1, Issue 2, PP 28-37.
- Pina I. P. A., and Delfa M.T.D., (2005). rural tourism demand by type of accommodation, Tourism
- Pina I. P. A., and Delfa M.T.D., (2005). rural tourism demand by type of accommodation, Tourism.
- Rodríguez-Pose A. (2009). Fiscal Decentralization and Economic Growth in Central and Eastern Europe. Volume40, Issue3. September 2009. Pages 387-417.
- Rodríguez-Pose A . Ezcurra R. (2009). (Departamento de Economía, Universidad Publica de Navarra) July 2009, Does Decentralization Matter for Regional Disparities? A Cross-Country Analysis, * SERC, Department of Geography and Environment, London School of Economics
- Taplin, R. (2012). Competitiveness importance- performance analysis of an Austraiian wildlife park. Tourism Distribution Channels Practice, Issues and Transformation. London, Continuum.
- Urbano, D., Audretsch, D., Aparicio, S. et al. Does entrepreneurial activity matter for economic growth in developing countries? The role of the institutional environment. Int Entrep Manag J 16, 1065–1099 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11365-019-00621-5>
- <https://parsmodir.com/db/marketing/ipa.php>
- <https://sanaye20.ir/ipa/>